

Christelijk-Sociaal Congres en *Rerum Novarum*

‘Gij zult den arbeider ook maatschappelijk niet doden.’ Zo hoorden de meer dan duizend aanwezigen ademloos Kuypers openingsrede op het Christelijk-Sociaal Congres aan. Zowel dit in november 1891 door Nederlandse protestanten belegde congres als de in hetzelfde jaar gepubliceerde encycliciek *Rerum Novarum* vormen een vast ijkpunt en een rijke inspiratiebron voor de christelijk-sociale traditie.

Een diepe economische recessie en het uitblijven van sociale en politieke hervormingen zorgden in het laatste decennium van de negentiende eeuw voor grote maatschappelijke onrust. Staking volgde op staking, protesterende werkløzen marcheerden door de steden en politie en marechaussee waren gedwongen her en der in het land hard op te treden. Het verontrustte de protestantse leiders, want zij leken hun greep op het volk te verliezen. Menig arbeider bleek gevoelig voor de revolutionaire propaganda van een vaak fel atheïstisch socialisme. Hoewel onder de Nederlandse katholieke arbeiders ogenschijnlijk minder ‘gisting’ was, zagen ook sociaal voelende geloofsgenoten de ernst van de sociale kwestie in en *Rerum Novarum* was daarbij een belangrijke inspiratiebron.

Het in 1876 opgerichte Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium – orthodox-protestants van signatuur en de grootste arbeidersvereniging van die dagen – herkende de aantrekkingskracht van links. Het wilde daarom dat nu eindelijk haast werd gemaakt met het politiek mondig maken van de arbeidersklasse en met de verbetering van hun levensomstandigheden door sociale wetgeving. De antirevolutionaire leider Abraham Kuypers beseftte dat hij

moest kiezen: voor de conservatieve heren met de dubbele namen of voor de protestantse kleine luyden. Met het organiseren van een sociaal congres koos Kuypers voor het volk en hoopte zo de protestantse arbeiders binnenboord te houden. Van 9 tot 12 november 1891 vond het congres plaats in theater Frascati in Amsterdam. Hoewel het Sociaal Congres belangrijke resoluties aannam – zo erkende het congres het lang betwiste stakingsrecht – is Kuypers openingsrede ‘Het sociale vraagstuk en de christelijke religie’ het bekendst gebleven. Het Sociaal Congres was een grote inspiratiebron voor protestantse christelijk-sociale voormannen als ds. A.S. Talma en CNV-voorzitter M. Ruppert.

*Men wilde nu eindelijk
haast maken met het politiek
mondig maken van de
arbeidersklasse*

Kuypers vaak als ‘magistraal’ bejubelde toespraak werd om zijn ‘architectonische critiek’ op de samenleving een klassieker van het christelijk-sociaal denken. Critiek had Kuypers vooral op de sociale gevolgen van de Franse Revolutie, die het christelijk cultureel fundament en traditionele sociale verbanden zoals de gilden had

ondergraven. Paus Leo XIII had al eerder dat jaar in de encycliciek *Rerum Novarum* een organische maatschappijopvatting tegenover het liberale *laissez faire* en individualisme gesteld. Deze katholieke sociale leer had invloed op katholieken als A.M.A.J. Ariëns, P.J.M. Aalberse en H.A. Poels.

Met alle verschillen in religieuze achtergrond, terminologie en taal beoogden Kuypers en Leo XIII grosso modo hetzelfde. Zij wilden een dam opwerpen tegen het liberalisme, dat de arbeider in de kou liet staan, en het socialisme, dat de werklieden het juk van de klassenstrijd oplegde. Kuypers en Leo XIII wilden de protestantse en katholieke arbeiders als orthodoxe gelovigen en gerespecteerde burgers een plaats geven in de moderne, plurale samenlevingen die in Europa ontstonden. Dat Kuypers redevoering en *Rerum Novarum* bekend zijn gebleven komt ook omdat zij niet al te zeer ingingen op concrete situaties en oplossingen. Daardoor werden het tijdloze documenten, die generaties christelijk-sociale denkers en doeners inspireerden en waarop zij konden terugvallen.

Rolf van der Woude

Literatuur

Schutte, G. J. (Red.) (1991). *Een arbeider is zijn loon waardig: honderd jaar na Rerum Novarum en Christelijk-Sociaal Congres 1891*. Den Haag: Meinema.